

CZÚCZ OTTÓ

Gondolatok az önálló mezőgazdasági gazdálkodók szociális védelmének kiterjesz- tési lehetőségeiről

1. Bevezetés

A mezőgazdaság szerkezetében lényeges átalakulások mentek végbe a politikai rendszerváltást követően. A korábbi évtizedekben kialakult túlnyomórészt nagyüzemi termelő szerkezetet felváltotta egy sokszínűbb tulajdonosi, gazdálkodási struktúra. Mindez indokoltá teszi, hogy újra gondoljuk: milyen problémákat vet fel az az új szereplők szociális védelme, róluk milyen módon tudunk a kor igényeinek megfelelően gondoskodni.

A magyar szakirodalomban komoly hagyományai vannak annak, hogy mezőgazdaság a szerkezeti problémáit is szociális oldalról közelítsék meg. Így sokan foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy a falusi rétegek megélhetésének biztosításához hogyan kellene átalakítani a földtulajdon viszonyokat: hogyan kellene módosítani a birtokszerkezetet ahhoz, hogy az új struktúra minél szélesebb társadalmi rétegeket legyen képes elartani.¹ Mi ezekkel az összefüggésekkel nem foglalkozunk. Tanulmányunkban adottnak vesszük a gazdálkodás újonnan létrejövő szerkezetét. Figyelmünket arra a kérdésre összpontosítjuk, hogy a kialakuló új helyzetben milyen problémák merülhetnek fel a mezőgazdaságban tevékenykedők szociális védelme kapcsán.

Ugyancsak adottnak vesszük a napjainkra kialakult szociális intézményi struktúrát is. Hazánkban – hosszú történelmi fejlődés eredményeképpen – a biztosítási intézmények dominanciája mellett ún. „vegyes típusú” (tehát a biztosítási intézmények mellett segélyezési és állampolgári jogon nyújtott ellátásokat is szolgáltató) szociális védelmi struktúra alakult ki. Arra kevés esélyt látunk, hogy a mezőgazdaságban tevékenykedők számára a közeljövőben egy új, csak az ő problémáikkal foglalkozó szociális védelmi struktúrát lehessen kialakítani. Ehhez igen jelentős pótlólagos források kellenének, továbbá az: az érintettek többsége már olyan helyzetben legyen, hogy nagyobb gondok nélkül áldozhasson a szociális védelmére (valamint az, hogy az ebben a szektorban tevékenykedők a jelenleginél sokkal jobban megszervezzék, képviseljék önmaguk érdekeit stb.). Nagy a veszélye annak: ezek a feltételek nem fognak egyik napról a másikra

¹ Csak példaként említjük *Czettler Jenő* közelmúltban „Mezőgazdaság és szociális kérdés” címmel a ismételt kiadott tanulmányait (Századvég Kiadó, Akadémiai Kiadó stb.... Budapest 1995) különösen a 82–125. p. közötti tanulmányok, vagy *Teleki Mihály* „Mezőgazdasági szociálpolitikáról” írott elemzését, *Teleki Tibor* „A mezőgazdasági társadalombiztosításról”, továbbá *Bonczos Miklós* „az Alföld szociális problémáiról” készített tanulmányait emeljük ki. Ez utóbbiak az elmúlt év óta megtalálhatók a Magyar Kórházszövetség honlapján is a „www.hospital-fed.hu/sochist/szpolhist.htm” cím alatt.

teljesülni. Ezért figyelmünket inkább arra fordítjuk, hogy a meglévő intézményi keretek között hogyan lehetne az érintettek védelmét megoldani.

Tanulmányunkban csak a mezőgazdaságban tevékenykedők helyzetét vizsgáljuk meg, így nem foglalkozunk azoknak a problémáival akik falun élnek ugyan (s így helyzetük sok elemében hasonlít az élethivatásszerűen a mezőgazdaságból élőkéhez) de megélhetésüket mégsem a mezőgazdasági termelésből fedezik. Az ő szociális gondjaik kezelése meghaladja ezen elemzés kereteit.

2. A mezőgazdasági termelésből élők fő csoportjai

A szociális védelem lehetséges módozatait alapvetően befolyásolja, hogy az érintett állampolgárok a megélhetési zavaruk beállta előtt milyen természetű gazdasági tevékenységből éltek. A mezőgazdaságban tevékenykedőket ebből a szempontból két nagy csoportba sorolhatjuk: az ún. „függő foglalkozási viszonyban”, illetve az „önállóan tevékenykedők” csoportjába. Az első réteget további két alcsoportba oszthatjuk: szövetkezeti tagként vagy a mezőgazdasági gazdasági társaságok tagjaként illetve alkalmazottjaként tevékenykedőkre.

A megmaradt mezőgazdasági szövetkezetek tagjainak (közülük persze csak azoknak akik a szövetkezetet tevékenységében munkaviszony vagy vállalkozási jellegű jogviszony keretében személyesen közreműködnek²) továbbá mezőgazdasági gazdasági társaságok munkavállalói szociális védelme többé-kevésbé megoldottnak tekinthető. Ők élvezik a társadalombiztosítási rendszer védelmét. (Gondok persze itt is lehetnek hiszen recessziós időszakokban, feszített gazdasági körülmények között a „gazdálkodási költségek csökkentése érdekében” e réteg tagjai nagy nyomás alá kerülhetnek: az őket foglalkoztatók gyakran igyekeznek rávenni ezeket az embereket, hogy a minimálbéren jelenthessék be őket a társadalombiztosításnak. Ez pedig azt eredményezheti, hogy egy-egy baleset vagy megbetegedés nyomán az ellátásaik mértéke a minimálbérhez igazodik.)

A mezőgazdaság szerkezetében a legnagyobb változás a magángazdaságok számának növekedésével következett be. Az ilyen körülmények között boldogulásukat keresők szociális problémái okozzák a legsúlyosabb nehézségeket is. E réteg nagyságáról nem könnyű pontos adatokat találni. A KSH 1994 októberi teljes körű felvételéből³ annyit tudunk, hogy akkor az egyéni gazdaságok száma 1.201.197 volt s az összetételük a bir-
toknagyság szerint a következő képet mutatta:

² 1997. évi LXXX. Törvény 5. § (1) bekezdés b) pont.

³ Ennek fontosabb eredményeit ismerteti pl. *Tóth József: A tulajdonváltás és a falu társadalma. Társadalmi Szemle 1998. 1. sz. 40. pp.*

Birtoknagyság	Gazdaságok száma	Megoszlásuk %	Terület hektárban	Megoszlás %
- 1 ha	978.264	81,4	231.674	16,8
1,1–5 ha	173.185	14,4	378.924	27,5
5,1–10 ha	28.721	2,4	198.287	14,3
10,0–30 ha	16.336	1,4	261.929	18,9
30,1–50 ha	2.586	0,2	97.59	7,1
50,1–100 ha	1.500	0,1	101.201	7,3
100,1–330 ha	514	-	76.365	5,5
300 ha felett	73	-	36.171	2,6
összesen	1.201.179	100,0	1.382.210	100,0

Az adatokból világosan kitűnik, hogy a magángazdaságok 81 %-a egy hektárnál kisebb, további 14 %-uk pedig 1 és 5 hektár közötti területen gazdálkodott. Nincsenek pontos információink arról, hogy közülük hány termelőnek ez a kizárólagos megélhetési forrása; esetleg mezőgazdasági tevékenységüket csak hobbiból vagy valamilyen más (iparban, szolgáltatásban) végzett tevékenység mellett folytatják-e. Az 1990 óta drasztikusan növekvő munkanélküliség adatai ismeretében azonban bátran állítható, hogy a magángazdálkodást folytatók jelentős részének e tevékenységből származik a megélhetésük fő, vagy döntő forrása. A szociális védelmük azonban nem tekinthető kielégítően megoldottnak.

3. A mezőgazdasági termelést folytatók szociális helyzetének, szükségleteinek sajátosságai

A mezőgazdaság területén tevékenykedők általában ugyanazon alap-szükségleteknek vannak kitéve mint a többi bérből és jövedelemből élő aktív korú személy. Őket is fenyegetik az ún. nem foglalkozáshoz kötött kockázatok: a betegség, baleset, rokkantság, az idős-kor, náluk is megélhetési nehézséget okozhat ha sok eltartott családtagról kell gondoskodniuk stb. Ugyanakkor a mezőgazdasági munkavégzés-, a jövedelemhez jutás sajátosságai számos területen speciális helyzetet teremtenek. Ezek gyakran kapcsolódnak a mezőgazdasági munka sajátos ritmusához a (különösen a növénytermesztésben jelentkező) szezonális változásokhoz amelyek jelentős kihatással vannak például a munkanélküliség elleni védelem megszervezésére vagy a kieső jövedelem pótlásáról gondoskodó intézmények működésére.

A munkanélküliség elleni védelem megszervezésénél például komoly gondot okoz az, hogy a mezőgazdaságban tevékenykedők jelentős része szezonális munkát végez. A főszezonban megszerzett jövedelemből tartják fenn magukat és családjukat az egész évben. Ráadásul a főszezon hossza is évről-évre változik. Igen nehéz ezért annak határait megvonni, hogy valaki egy adott naptári időszakban azért nem talál-e munkát mert már holt szezon van vagy pedig már a főszezonban sem talált magának elfoglaltságot.⁴

A szezonális azonban az ún. rövid időszakra nyújtandó ellátások megállapítására is jelentősen kihat. Míg a hosszú időn át érvényesülő kockázatok (rokkantság, idős-kor,

⁴ Robert Savy: La Sécurité Sociale en Agriculture BIT 1970 143 p.

hátramaradt hozzátartozók) kezelésénél a főszezonban elért jövedelmet egész éves jövedelemként lehet figyelembe venni addig a rövidebb időn át jelentkező jövedelem- kiesések idején (pl. a betegség vagy a baleset következtében kialakuló megélhetési zavaroknál) igen nehéz azt megállapítani, hogy az érintett személynek lenne-e az adott időszakra jövedelme vagy a betegség, átmeneti rokkantság idején egyébként sem kapna jövedelmet.⁵

Tovább bonyolítja a helyzetet a bérezés néhány sajátos megoldása. Itt a legtöbb gondot az ún. természetben nyújtott juttatások okozzák. Ha a mezőgazdaságban tevékenykedők munkája ellenértékét részben valamilyen terményben vagy más természetbeni ellátmányban (esetleg szolgáltatásban) kapja meg, kérdésessé válik, hogy hogyan lehet ezek értékét a jövedelembe beszámítani (illetve, hogy ez része-e a kieső jövedelemnek ha azt az érintett személy egyébként is megkapja).

4. Az önálló mezőgazdasági termelők szociális helyzetének további speciális vonásai

Az önállóan gazdálkodók helyzete azonban még ennél is sokkal bonyolultabb és a társadalombiztosítás számára még nehezebben kezelhető.⁶ Ezeknél igen gyakori az, hogy a termelést a családtagjaik munkaerejének bevonásával szervezik meg. Emiatt a munkából való kiválásuk következményei lényegesen különbözhetnek attól függően, hogy mekkora a vállalkozás, milyen jellegű a betegség továbbá attól, hogy ez fő szezonban történik-e vagy sem stb. A kis (egy két fővel tevékenykedő) vállalkozások érthetően sokkal érzékenyebbek az érintettek egyikének-másikának kiesésére, mint a több ember munkájára épülő gazdaságok. Jelentősége van annak is, hogy ki lesz beteg. Ha valamilyik segítő családtag esik ki a munkából ez kisebb gondot okoz mintha a vállalkozás vezetője válna munkaképtelenné. Itt is jelentősége lehet annak, hogy ez a holt-szezonban történik vagy a főszezonban. Változtat a kialakult helyzet súlyosságán az is, hogy van-e aki képes helyettesíteni a munkából kieső személyt vagy nincs. Összefoglalva: A rövid időn át nyújtott ellátásoknál (táppénz, baleseti táppénz stb.) tehát komoly gondot okoz annak megítélése, hogy vajon a családfő megbetegedése veszélyezteti-e a gazdálkodást vagy a családtagok segítségével megszervezhető az, hogy a gazdasági év a családfő (ideiglenes) kiesése mellett is eredményessé válhat.

A hosszú időn át nyújtandó ellátásoknál a helyzet igen hasonló. Itt különösen a (részleges vagy teljes esetleg baleseti eredetű) rokkantság meg az idős kor idézi elő a munkából való tartós (gyakran végleges) kiválást. A társadalombiztosítási kötelezettség alá tartozó rétegeknél ezen a kockázatokkal szembeni védelem többé-kevésbé megoldottnak tekinthető. Az önállók (és segítő családtagjaik) egy széles körének (elsősorban a vállalkozónak be nem jelentett gazdálkodók) védelme ezzel szemben komoly aggodalomra adhat okot. Az nem kétséges, hogy az ilyen személyek szociális védelmére is óriási szükség lehet. A családfő rokkanttá válása például legtöbbször sokkal súlyosabb következményekhez vezet mint a megbetegedése. Ugyanakkor ez még koránt sem biztos, hogy az egész mezőgazdasági termelés ellehetetlenüléséhez vezet. Gyakran előfordul, hogy a megromlott egészségi állapotú családfő még rendelkezik azzal a képességgel, hogy irányítsa a gazdálkodást s a többi családtag tevőleges munkájával nagyobb zökkenő nélkül folytathatják a termelést. Előfordulhat az is, hogy valamelyik családtag

⁵ u o. 144. p.

⁶ u o. 159–166. p.

átveszi a gazdaság ügyeinek vitelét. Ilyen helyzetekben rendkívül nehéz felmérni azt: milyen jövedelem-kiesést is okoz valójában a vállalkozás irányítójának illetve segítő családtagjának a munkából való kiválása. Hasonló helyzeteket és eldöntendő kérdéseket vet fel a gazdálkodásban résztvevő valamelyik családtag halála illetve a hátramaradt hozzátartozójának ellátása is. Itt is előfordulhat, hogy a gazdálkodásban egyáltalán nem vagy csak elenyésző mértékű hátrány mutatkozik mert valamelyik hozzátartozó folytatni tudja a tevékenységet.

Sajátos vonása az is az önálló mezőgazdasági vállalkozások termelésnek, gazdálkodásnak, hogy annak eredményességét termelési, értékesítési kockázatok is veszélyeztetik. Ezek származhatnak természeti jelenségektől: árvíz, szárazság, jégverés, tűz stb. Változhatnak a gazdasági körülmények pl. a gazdasági év megtervezése során elképzelt-höz képest csökkenhetnek az előállított termékek értékesítési árai s mindez azt eredményezheti, hogy a befektetett munka és egyéb ráfordítások nem hozzák meg a várt eredményt. Mindezek a tényezők nagyon nehezen kiszámíthatóvá teszik a mezőgazdaságban önállóan termelő személyek és családtagjaik anyagi helyzetét ezért az erre épülő szociális védelmük megszervezése is igen nehéz.

További gondot okozhat, ha az önállóan gazdálkodók (vagy azok jelentős része) olyan földterületeket, egyéb termelő berendezéseket is használnak amelyeket nem a saját tulajdonukat képezik, amelyet bérelnek. Az esetleges recesszió, a gazdálkodási körülmények megváltozása, a tulajdonos szándékainak módosulása, esetleges halála olyan helyzeteket teremthetnek amelyben a bérletre épülő gazdálkodás ellehetetlenül.

5. Az önálló gazdálkodók szociális védelmének sajátos lehetőségei

Az bizonyosnak tűnik, hogy a mezőgazdasági tevékenységet önállóan folytatók legalább olyan súlyos szociális veszélyhelyzeteknek vannak kitéve mint az iparban foglalkoztatottak vagy a mezőgazdaságban tevékenykedő ún. „függő foglalkozási viszonyban állók” illetve ezekhez hasonló jogállásúak. Az is megalapozottnak látszik, hogy e réteg tagjai legalább ugyanolyan színvonalú védelemre érdemesek mint a bérmunkások. A szociális védelem alá vonásuk azonban sajátos körülményeikre tekintettel csak sajátos módon történhet meg.

A társadalombiztosítási intézmények – mint ez közismert – elsősorban a korábban már többször említett ún. „függő foglalkozási viszonyban álló” személyek védelmére szolgáltak. E rétegeknél (technikailag) az tette lehetővé a védelem megszervezését, hogy a munkaadó és a foglalkoztatottak között olyan egymásnak feszülő érdekkülönbség áll fenn ami elősegíti, hogy külső megfigyelő is figyelemmel kísérhesse a két fél között lebonyolódó pénzügyi tranzakciókat (elsősorban a bérek tényleges nagyságát). Ez azért fontos mert a rendszer működtetéséhez szükséges forrásokat kötelező biztosítás keretében a bérekre kivetett hozzájárulásokból fedezik, de ebből számítják ki a megélhetési zavar idején nyújtandó ellátások mértékét is. Ha tehát csak bizonytalanul lehet megállapítani a jövedelem valóságos mértékét (mert a felek olyan időszakokban amikor a biztosított még nem számol lényegesebb kockázatokkal esetleg a ténylegesen kifizetett-nél alacsonyabb összeget vallanak be „a járulékos terhek csökkentése érdekében” s ebben a munkáltató igen erősen érdekelt hiszen az általa befizetendő járulékrész általában magasabb) rövid időn belül működésképtelenné válik a biztosítási ágazat. Konzolidált viszonyok között a munkavállaló egy ilyen alkuba nem megy bele mivel ennek előnyeiből csak igen kis mértékben részesül (hiszen a „megtakarított hozzájárulás” túl-

nyomó része a munkáltatónál marad) az esetleges hátrányai pedig szinte kizárólag nála jelentkeznek (mert ha véletlenül balesetet szenvedne vagy más ok miatt ellátást kellene igénybe vennie akkor annak mértékét a bejelentett alacsony bérösszegeből számítják ki). Fenyegető munkanélküliség esetén vagy más okból kiegyensúlyozatlan munkaerőpiacon azonban előfordulhat, hogy a pozíciójukat veszélyben érző munkavállalók inkább a minimálbéren való bejelentést választják mint a biztos elbocsátást. Normális viszonyok között azonban a munkavállaló nem érdekelt a valóságosnál alacsonyabb munkabérrrel való bejelentés elfogadásában.

Az önálló foglalkozásuk helyzete és érdekeltégi viszonyai azonban lényegesen eltérnek az előbbi csoportba tartozókéktól. Ők teljes egészében maguk viselik a biztosításukkal járó költségeket s rendszerint maguk döntenek el, hogy bevételeikből mekkora hányadot kívánnak a vállalkozás fejlesztésére, újabb beruházásokra költeni és mekkora részt fordítanak saját megélhetésükre. Egy ilyen döntési struktúrában könnyen előfordulhat az, hogy a gazdálkodó olyan életszakaszaiban amikor nem nagy valószínűséggel várható egyetlen ellátás igénybevétele sem inkább abban lesz érdekelt, hogy minél alacsonyabb összegeket valljon be. Ezzel szemben a nyugdíjkorhatár közeledtével vagy ha valami más ellátás igénybevétele esedékessé válhat egy a reális mértéket jóval meghaladó jövedelmet deklarálni hiszen ezzel tudja elérni, hogy minél magasabb mértékű ellátásra szerezzen jogosultságot. A biztosítási szakirodalom ezeket a szituációkat ún. „aszimmetrikus információs helyzeteknek” hívja (mivel az ügyfél a biztosítónál jobban ismeri az őt fenyegető kockázatokat és ezzel az információ-többlettel vissza is tud élni) és biztosítók mindent megtesznek az ilyen helyzetek elkerüléséért. Az egyéni vállalkozóknál tehát lényegesen bonyolultabb a szociális védelem megszervezése. A továbbiakban főként az ő védelmük megszervezésének lehetőségeivel foglalkozunk.

Az alábbiakban vázlatosan végigfutunk a legfontosabb szociális intézményeken és megnézzük, hogy ezek szolgáltatásai egyáltalán biztosíthatók-e s ha igen akkor hogyan az önálló mezőgazdasági gazdálkodóknak. Már most jelezzük, hogy vizsgálatunk során nem térünk ki az állampolgári jogon járó ellátásokra (ilyen lesz a tervek szerint a családi pótlék vagy az iskoláztatási támogatás meg még néhány a gyermekes családoknak nyújtandó ellátásfajta) továbbá a szociális igazgatás körébe tartozó segélyezési típusú ellátásokra (mert ezeket elvileg az összes állampolgárhoz hasonló feltételekkel vehetik igénybe az önálló gazdálkodók is). Nem foglalkozunk az egészségügyi szolgáltatásokkal sem részletesebben mivel – az új szabályok szerint – egészségügyi hozzájárulást fizetőként esetleg az egyes ellátásra jogosultak más kategóriájába tartozóként (pl. megállapodás alapján ellátásra jogosultságot szerzőként, családtagként vagy közgyógyellátásra jogosító igazolvány birtokosaként stb.) többféle lehetőségük is van arra, hogy a szükséges ellátásokat a társadalombiztosítás által finanszírozott módon vegyék igénybe. A társadalombiztosítás intézményei közül így csak az egészségbiztosítás pénzbeli ellátásaival, a nyugellátásokkal és a baleseti ellátások néhány kérdésével foglalkozunk. Külön szólunk majd a munkanélküliség esetén nyújtandó támogatások lehetséges formáiról.

a) az egészségbiztosítás pénzbeli ellátásai

E körben az ún. rövid időn át nyújtandó pénzbeli ellátásokat vagyis a terhességi-gyermekágyi segély és a táppénz nyújtásának lehetőségét kell szemügyre vennünk. A jelenlegi szabályok szerint az érintettek ezen ellátásokra csak külön megállapodás alap-

ján szerezhettek jogot.⁷ A feleknek még arra is lehetőségük van (hogy bizonyos alsó és felső határok keretei között) maguk határozzák meg a deklarált jövedelmük szintjét s ezzel a befizetendő hozzájárulásaik valamint a majdani ellátásaik szintjét is.⁸

Egy későbbi időpontban – feltéve, hogy ezek közben legalább annyira megerősödnek, hogy képesek legyenek viselni az ezzel járó megnövekvő terheket – (esetleg meghatározott üzem nagyság, vagy bevételi szint feletti) önálló gazdaságok számára érdemes lehet megfontolni egy kötelező biztosítást elrendelését. Ezzel stabilabbá, színvonalasabbá lehetne tenni a védelmüket és el lehetne kerülni az érintettek kockázatérzékenységéből eredő alul-biztosítottságukat. A kötelező biztosításuk az első időben nyilván egy minimum-szintre (esetleg a mindenkori minimumbérre) vonatkozna. Emellett – kellő garanciák beépítésével pl. annak előírásával, hogy a magasabb ellátásokat csak akkor kaphatnak ha előzetesen már megfelelő hosszúságú időn át teljesítette emelt összegű befizetési kötelezettségét – megtehetik, hogy a önkéntes kiegészítő biztosítással ennél magasabb szintre is megállapodást köthessenek. (Ez elképzelhető egy előre meghatározott jövedelem-skála valamelyik szintjére való beállással is. Ez valamivel áttekinthetőbbé teheti a választható opciókat és ezek következményeit.)

b) a kötelező nyugdíjbiztosítás bevezetésének lehetősége

Az önálló mezőgazdasági termelést folytatók (feltéve, hogy nem minősülnek biztosítási kötelezettség alá tartozó egyéni vagy társas vállalkozónak⁹) jelenleg csak megállapodás alapján szerezhettek nyugdíjjogosultságokat. Ez azért hátrányos számukra mert esetleges rokkanttá válásuk vagy korosabbá válásuk miatti tartós (végleges) munkaképzetelenségük idejére esetleges elhalálozásuk után nem lesz (nekik vagy hátramaradt családtagjaiknak) megélhetési forrásuk.

Itt is érdemes lenne megfontolni (esetleg az előző pontnál említett fokozatosság és korlátok megtartásával) a kötelező biztosítás bevezetését. Ennek hiányában könnyen kialakulhat egy olyan helyzet, hogy inaktívvá válásuk után (annak ellenére, hogy egész aktív életperiódusukban saját munkájukból – s esetleg nem is a legrosszabb körülmények között – éltek) a többi aktív személy által finanszírozott segélyekre szorulnak. Ami (egyéb hátrányai mellett) még azzal a nem kívánt következménnyel is járna, hogy egyenlőtlen versenyfeltételeket teremt a bérből és fizetésből élők különféle kategóriáihoz tartozókkal szemben. (Ez utóbbiak ugyanis a kötelező biztosítás alá tartozásukkal arra vannak kényszerítve, hogy aktív életszakaszukban nyugdíj-befizetéseikkel megalapozzák saját későbbi ellátási jogosultságaikat s emellett még – jelentős részben – ők finanszírozzák a segélyből élőknek nyújtandó támogatásokat is miközben ez utóbbi ellátások haszonélvezőinek lehetnek olyan rétegei is amelyek képesek lennének aktív korukban saját tartalékokat felhalmozni.)

A rendszer elfogadtatásának megkönnyítésére érdemes lenne megfontolni bizonyos könnyítések alkalmazását. Ilyen lehetne pl. a befizetendő hozzájárulások egy részének az állami költségvetés terhére való átvállalása. (Esetleg hasonló módon mint a német

⁷ 1997. évi LXXX. tv. 34–35. §§.

⁸ 1997. évi LXXX. tv. 34. § (3) bek.

⁹ Vö. 1997. évi LXXX. tv. 5. § (1) bek. e) és f) pontjaival.

önálló, független művészek kötelező biztosításánál: itt a költségvetés viseli az érintett által befizetendő hozzájárulások 50%-át.¹⁰⁾

c) A munkanélküli ellátások sajátosságai

A megélhetési forrás s így munka nélkül maradó önálló gazdálkodók munkanélküliség esetére szóló támogatási rendszerének megszervezése különösen kényes kérdés. A függő foglalkozási viszonyban állók a mezőgazdaság területén is lényegében ugyanazokat az ellátásokat szerezhetik meg az ilyen alapokból mint amiket a többi bérből és fizetésből élő munkavállaló.

Az önálló gazdálkodók helyzete azonban itt is jelentősen eltérő. A munkájukat önállóan megszervezőknél különösen nagy a veszélye annak, hogy az érintettek megkísérlik „visszaélészerűen” igénybe venni ezen ellátásokat. A munka szezonális jellege, egy-egy rosszul sikerült gazdasági év amit esetleg hibás gazdasági döntések idéztek elő mind mind arra sarkallhatja az érintett felet, hogy megpróbálja magát „önhibáján kívül nehéz helyzetbe kerülni” személyként elfogadtatni s ezen az alapon támogatásokhoz jutni. A szakmai közvélemény az önállóan gazdálkodók esetén a „munkanélküliség kockázatát” az érintett személy gazdasági érdekkörébe tartozó ügynek tekinti s erre nem nagy kedvvel szerveznek támogatási rendszert. (Nagyon nehéz azt megítélni, hogy ha valakinek elfogynak a megrendelői s a vállalkozása csődbe jut ebben mekkora szerepet játszhattak a kedvezőtlen körülmények és mekkorát a vállalkozó hanyag munkája, rossz döntései vagy alkalmatlansága.) Mindezekre tekintettel mi sem javasoljuk e rétegnek a munkanélküliség elleni védelem alá vonását. Számukra a segélyezés sajátos formáit kell inkább kidolgozni.

Összegzésként azt állapíthatjuk meg, hogy célszerű lenne az utóbbi időszakban (néha kényszerből, esetleg más megélhetési lehetőség hiányában) jelentősen megnövekedett számú önálló mezőgazdasági termelői réteg szociális védelmére az eddigieknél nagyobb figyelmet fordítani. Legalább félmillió érintettel kell számolnunk akkor is, ha csak az egyénileg gazdálkodók felét tekintjük olyannak akinek (valószínűleg) a mezőgazdasági termelés az egyetlen megélhetési forrása. Stabilabb, színvonalasabb szociális védelmük kialakítása igen indokolt lenne. >

¹⁰⁾ Bundesministerium für Arbeit und Sozialordnung: Übersicht über die Soziale Sicherheit Bonn. 1990. 236 p.

OTTÓ CZÚCZ

SOME IDEAS ABOUT THE POSSIBILITIES OF EXTENDING THE
PROTECTION OF SELF-EMPLOYED AGRICULTURAL
ENTREPRENEURS

(Summary)

The study is proposing the further development of the social protection of self-employed agricultural entrepreneurs. It is established that the number of this group has increased considerably during the economic change that followed the change of the regime. According to the statistical data the number of such entrepreneurs comes to one million two hundred thousand, and if only half of them are considered to have no other source of livelihood than the income from their own agricultural production, the number of such entrepreneurs concerned is still very high. The study is making proposals for setting up a more stable and better social protection for this group.